

Âgehi'nin *Fetihname-i Kal'a-i Sigetvar* isimli eserinin ilk sayfası (İÜ Ktp., TY, nr. 3884)

Gazi Yurdayın tarafından bulunmuştur. Bunlardan Ankara İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan nüsha *Sigetvar Tarih-i* adı ile kayıtlıdır (nr. 686). Bu nüshadan, Âgehi'nin bizzat Sigetvar seferine katıldığı, eserini Sokullu Mehmed Paşa'ya takdim ettiği ve bu sırada da kadı olduğu öğrenilmektedir. Eserin diğer nüshası *Fetihname-i Kal'a-i Sigetvar* adıyla İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 3884) bulunmaktadır. Âgehi'nin *Menâkıb-ı İmam Gazzâlî* adlı mensur bir eseri de Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Hacı Mahmud Efendi, nr. 4651).

BİBLİYOGRAFYA :

Âşık Çelebi, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 171; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-Şâir*, İÜ Ktp., TY, nr. 1646; Osmanlı Müellifleri, III, 4; S. Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936-45, I, 16-18; Banarlı, *RTET*, I, 576; Ağah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1973, I, 438; Harun Tolasa, *Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. y.y. da Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, İzmir 1983, I, 31, 32, 102, 140; A. Tietze, "XVI. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili, Âgehi Kasidesi ve Tahmisleri", *TM*, IX (1951), s. 113-137; a.mlf., "Âgehi", *El²* (İng.), I, 245; Hüseyin G. Yurdayın, "Sigetvarnâmeler", *ACÜİFD*, II-III (1952), s. 130-132; M. Şakir Ülkütaşır, "Âgehi", *İTA*, I, 140-141.

İSKENDER PALA

ÂGEHÎ, Muhammed Rızâ

(1809- 1874)

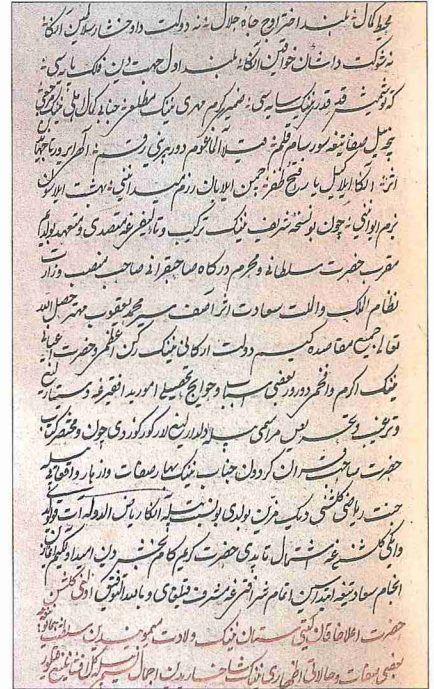
Türkistan'da Hîve'de yaşamış
Türk tarihçisi ve şairi.

Hîve yakınlarında Kiyat'ta doğdu. Türkistan'ın büyük şair ve âlimlerinden olan amcası Şîr Muhammed Münis'in yanında yetişti. 1829'da onun ölümü üzerine Hîve Hanlığı'nda yüksek bir memuriyet olan mîrâbliğa (sulama nâzırlığı) getirildi. 1839'da, Hîve Hanı Allah Kulu Han'ın emriyle, amcasının yarıda bıraktığı Hîve tarihini tamamlamakla görevlendirildi. 1851'de hastalığı yüzünden mîrâbliktan ayrıldı ve bundan sonraki hayatını eser telifiyle geçirdi.

Hîve Hanlığı'nın 1872'de Rus işgaline uğradığı döneme kadar bizzat şahit olduğu olayları yazan Âgehi, aynı zamanda resmî vesikalardan, raporlardan da faydalanmış ve değerli bir kulliyati ortaya koymuştur. Âgehi'nin Hîve hanları tarihiyle ilgili altı eseri vardır: 1. *Riyâzû'd-devle*. Allah Kulu Han devri (1825-1842) tarihi olup Rahîm Kulu Sultan döneminin ilk iki yılını da içine alır. 2. *Zübdetü't-tevârih*. Rahîm Kulu Han'ın şehzadelik ve hanlık zamanından bahseder (1843-1846). 3. *Câmiu'l-vukûâtî's-sultânî*. Muhammed Emîn Han (1846-1855), Abdullah Han (1855) ve Kutluğ Murad Han (1855-1856) devirlerini anlatır. 4. *Gülşen-i Devlet*. Seyyid Muhammed Han tarihidir (1856-1864). 5. *Şâhid-i İkbâl*. II. Seyyid Muhammed Rahîm Han'ın saltanatının ilk sekiz yılını ihtiva eder (1864-1872). 6. *Firdevs-i İkbâl*. Amcası Münis'in başlayıp Âgehi'nin tamamladığı bu eserin Leningrad'da bulunan ve biri müellif nüshası olan iki yazması, karşılaştırmalı olarak, Münis ve Âgehi'nin biyografileri, nüshaların özellikleri, kaynakları ve telif safhalarını ihtiva eden bir girişle birlikte, Yuri Bregel tarafından neşredilmiştir (Şîr Muhammed Mîrâb Münis-Muhammed Rızâ Mîrâb Âgahî, *Firdaws al-Iqbâl History of Khorezm*, Lei-

Agel-kefiye takrîs bir Arap

Muhammed Rızâ Âgehi'nin *Riyâzû'd-devle* adlı eserinden bir sayfa (İÜ Ktp., TY, nr. 82, vr. 531')

den 1988). Tamamı Leningrad Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesi'nde bulunan bu eserlerden *Riyâzû'd-devle* ve *Zübdetü't-tevârih*'in ayrıca İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 82) birer nüshası bulunmaktadır. Genellikle Türkçe yazdığı gazel, kaside, mesnevi tarzındaki manzumelerini bir divanda toplayan Âgehi, bunun yanı sıra *Ravzatü's-safâ*, *Târîh-i Cihângüşâ-yı Nâdirî*, *Gülîstân*, *Dürre-i Nâdirî*, *Yûsuf u Züleyhâ*, *Zübdetü'l-hikâyât* ve *Qabusnâme* gibi birçok Farsça eseri de Çağatay Türkçesi'ne kazandırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Zeki Velidî Togan, *Tarihte Usûl*, İstanbul 1969, s. 224-225; M. Şakir Ülkütaşır, "Âgehi", *İTA*, I, 140; Yuri Bregel, "Âgahî", *El² Suppl.* (İng.), I, 46.

DİA

AGEL

Araplar'ın
baş örtüsünü tamamlayan
siyah halka.

Basılı kaynaklarda "akâl, agâl, aghâl, egol, ikâl" gibi değişik yazılış şekilleri bulunan agel, yalnız erkekler tarafından kullanılmaktadır. Agelin görevi baş, yüz